

DVO- IN VEČJEZIČNOST V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

UVOD

Danes živimo v času, ko se naša vsakodnevna komunikacija odvija v večkulturnem svetu. Tuji jeziki so nam zaradi globalizacije položeni že v zibelko. Že sam razvoj otroških igrač, tehnike in tehnologije ter mediji nas sili v to, da otroke čim prej seznanimo s tujimi jeziki. Dvo- ali večjezičnost nam tako omogoča boljšo kakovost življenja oziroma si dandanašnjega življenja brez večjezičnosti sploh več ne predstavljamo.

OPREDELITEV DVO- IN VEČJEZIČNOSTI

Pri otroku se usvajanje treh ali več jezikov ne razlikuje bistveno od usvajanja dveh jezikov. Velikokrat slišimo, da je nekdo naravni dvojezični govorec. V takšnem primeru mislimo na govorca, ki je naravno, se pravi zunaj šole, med otroštvom osvojil dva jezika ali več. Številne raziskave kažejo, da so res redke osebe, ki odlično obvladajo dva ali več jezikov

in se v vseh ustno in pisno izražajo enako suvereno kot enojezični govorec. Brezhibno dvojezično ravnovesje oziroma absolutna dvojezičnost je dejansko izjema. Profila dvojezičnega govorca pa ne zaznamuje le stopnja kompetence, ki jo je dosegel v vsakem od jezikov, temveč tudi način uporabe jezikov, ki jih obvlada. S tega vidika je mogoče govoriti o funkcionalni dvojezičnosti. Dogaja se namreč, da dvojezični govorec ne uporablja kjerkoli in s komerkoli obeh jezikov, se pravi, da nekatera življenjska področja krije z enim jezikom, druga pa z drugim. Skozi različna življenjska obdobja pa se lahko uporaba jezikov glede na okoliščine v katerih se znajdemo tudi spremeni. Na primer, če se bomo preselili v Avstralijo, se bomo tam kmalu sporazumevali samo v angleščini. To pa ne pomeni, da bomo pozabili druge jezike, ki jih znamo, ampak pomeni le to, da jih bomo redkeje uporabljali. Za jezik, ki prevladuje v določenih okoliščinah, v določenih življenjskih obdobjih ali v stalni vsakdanji uporabi nekega govorca, se uporablja izraz dominantni jezik. Tisti jezik, ki pa ga govorec ali otrok manj uporablja pa pravimo manjšinski jezik. Se pravi se izraz dvojezičnost nanaša na obstoj dveh jezikov, vendar ne nudi nikakršne informacije o jezikovnem vedenju dvojezičnih govorcev: ta izraz nam ne pove, s kom, kje, kako, kdaj, za koliko časa in zakaj uporabljamo določene jezike (Pertot, 2011).

Za dvojezičnega imamo tistega, ki tekoče govori dva jezika in lahko gladko prehaja iz enega v drugega, prav tako pa ima pripadajoče sociokulturne značilnosti obeh. Okoliščine, ki privedejo do dvojezičnosti, pa so lahko različne (Bialystok, 2005).

USVAJANJE JEZIKA

Strokovnjaki razlikujejo med otroki, ki se istočasno učijo govoriti v dveh jezikih, in tistimi, ki se drugega jezika naučijo, ko je njihov prvi jezik že ustaljen. Glede na to, kaj vse usvoji otrok v prvih treh letih življenja na področju govora, postavljamo ločnico prav v tretje leto (Pertot, 2011).

Simultani dvojezični govorniki

Če usvajanje jezika poteka v prvih treh letih (ne nujno od rojstva), pravimo, da se je otrok obeh jezikov naučil simultano. Med simultane dvojezične govornike uvrščamo otroke, ki so doma izpostavljeni dvema jezikoma in ju osvajajo, ko se učijo govoriti. Nekateri strokovnjaki uvrščajo v to skupino tudi otroke, ki se drugega jezika naučijo med razvojem govora (do 3. leta starosti), četudi ne sočasno. Razvoj govora v dvojezičnem okolju poteka enako kot v enojezičnem okolju. V prvem letu življenja otrok beblja, ponavlja samoglasnike in soglasnike ter jih sestavlja v zloge. Nekateri strokovnjaki so ugotovili, da se dojenčki, ki jih zanje pomembni odrasli nagovarjajo v več jezikih, različno odzivajo. Kaže namreč, da dojenčki že zelo zgodaj razlikujejo glasove, tj. fonološke značilnosti jezikov, in si kaj kmalu ustvarijo fonološko miselno predstavo za vsakega od jezikov posebej. Če primerjamo dvojezičnega otroka z njegovim enojezičnim sovrstnikom, ki govori en jezik, bo učinkoval kot govorno manj razvit. Če enojezični otrok pri tretjem letu starosti pozna okoli 800-900 besed, bo dvojezični otrok prav tako prepoznal skupno 800-900 besed, ne pa 800-900 besed enega jezika in še prav toliko drugega. Razmerje med jezikoma je lahko različno, v času pa se izravna. Začetne razlike med dvojezičnimi in enojezičnimi otroki je treba pripisati dejstvu, da imajo majhni otroci malo razvit spomin (Pertot, 2011).

Zgodnja zaporedna dvojezičnost

O zgodnji zaporedni dvojezičnosti govorimo, ko otrok med 3. in 5.-6. letom starosti usvaja drugi jezik, potem ko je že usvojil prvega. Ko otrok uvaja drugi jezik med tretjim in petim letom starosti, je njegov prvi jezik že ustaljen. Ker se kronološko drugi jezik pojavi v otrokovem svetu za prvim, govorimo o zgodnji zaporedni dvojezičnosti (Pertot, 2011).

Pozna zaporedna dvojezičnost

Učenje drugega jezika med 6. in 12. letom starosti je lažje kot v odrasli dobi, vsekakor pa težavnejše kot v prvih letih otroštva. Pri šestih letih starosti možgani niso več tako prožni kot v prvih petih letih življenja. Otroki, ki se začne učiti jezika po tako imenovanem kritičnem obdobju, aktivira drugačne mentalne sposobnosti kot mlajši otroci. V šolskem

obdobju se otrok drugega jezika uči, ne prevzema ga intuitivno. To so dokazali z opazovanjem možganskega delovanja s tehnološko zelo izpopolnjenimi inštrumenti. Ko so spremljali delovanje možganov med uporabo dveh jezikovnih sistemov oziroma dveh slovničnih struktur, so opazili, da se v možganih zgodnjih dvojezičnih govorcev aktivira isto področje možganske skorje za oba jezika. Tisti, ki so se drugega jezika začeli učiti po šestem letu starosti, aktivirajo za vsak jezik različna področja možganov. Med 6. in 12. letom se otrok torej že zna dovršeno izražati v prvem jeziku, zato v tem starostnem obdobju pri učenju drugega jezika uporabi to, kar že ve o sistemu prvega jezika; zaradi tega včasih naredi napako. Raziskave kažejo, da otroci, ki usvojijo drugi jezik do petega – šestega leta starosti, lahko dosežejo enako stopnjo jezikovne veščine v vsakem od jezikov kot sovrstniki dvojezični govorce od rojstva. To je povezano s časom izpostavljenosti jeziku in z zorenjem možganov. Zdi se namreč, da se pri otroku, ki usvoji drugi jezik v predšolskem obdobju, aktivirajo drugačna področja možganske skorje od tistih, ki se aktivirajo, če usvajanje poteka po tem obdobju. Poleg starosti pa so pomembni tudi drugi dejavniki, ki vplivajo na usvajanje drugega in poznejših jezikov. Posebno pomembni so čas in značilnosti izpostavljenosti jeziku (Pertot, 2011).

DVOJEZIČNA VZGOJA V PREDŠOLSKEM OBDOBJU

Pri usvajanju drugega jezika v predšolski dobi je potrebnih več komponent in sicer: družbena, jezikovna in kognitivna. Potrebno je družbeno okolje, v katerem je zaželena in potrebna uporaba drugega jezika. Predšolski otroci potrebujejo prisotnost sovrstnikov, govorcev jezika, od katerih se učijo, kako se jezik uporablja v naravnih situacijah. Jezika se torej učijo iz okolja in od sovrstnikov, ki jim pomagajo pri začetnem izražanju. Jezikovni podatki in značilnosti govornega položaja, na katerega se navezujejo, so osnova za učenje novega jezika. Sodelujejo so individualni umski mehanizmi, zelo pomembne pa so tudi značajske značilnosti posameznika. Koliko traja proces usvajanja novega jezika in kakšno je na koncu znanje, je odvisno od vseh treh komponent (Pertot, 2011).

Če je v okolju malo govorcev novega jezika (npr. samo učiteljica), če je torej otrok malo izpostavljen drugemu jeziku, poteka proces počasneje ali se celo prekine, če otrok nima priložnosti, da jezik sliši in se v njem preizkuša. Ta jezik otrok v kratkem pozabi. Če se predšolski otrok uči novega jezika od ljudi, ki mešajo dva jezika, se nauči jezikovne mešanice in ne »pravilnega« izražanja. Nekateri dvojezični otroci, se poslužujejo samo enega jezika. Čeprav drugega dobro razumejo, ga ne znajo ali ga nočejo uporabljati. V predšolskem obdobju ni dovolj, da je otrok le občasno v stiku z drugim jezikom. Če želimo, da ga bo govoril enako sproščeno kot enojezični sovrstnik mora imeti možnost, da ga dnevno uporablja z odraslimi in sovrstniki.

Sodelovanje in stik s starši

Sodelovanje in stik s starši je pomemben vidik predšolske vzgoje. Starše, ki slabše govorijo in razumejo slovensko, ali kot ugotavljata D. Motik in I. Veljić (2007), govorijo jezikovno »mešanico« slovenščine in svojega jezika ter slabše poznajo veljavne norme šolskega življenjskega vsakdana pri nas, se tudi redkeje vključujejo in odzivajo na govorilnih urah, roditeljskih sestankih. Če se teh dogodkov udeležijo, nikoli ne rečejo, da nečesa ne sprejemajo, da česa ne bodo naredili, ne nasprotujejo niti nasvetom in napotkom. Če jih vzgojitelj opozori na učne in vzgojne težave, načeloma sprejmejo odgovornost, vendar dogovorov ne uresničijo. Navadno je zato opaziti manjšo pripravljenost sodelovanja.

Vzgojiteljice se na različne načine trudijo za čim boljše sodelovanje s starši. Na začetku gre za pisna obvestila direktno staršem v roke, čim krajše besedilo, velikokrat jim svetujejo, da pripeljejo s seboj nekoga, ki zna govoriti slovensko. Poslužujejo se tudi internetne strani google translate, vsaj za nekatere osnovne besede.

Vloga vzgojiteljic v skupini z dvojezičnimi otroci

Pedagoški delavec ima poleg staršev, pomembno vlogo pri spodbujanju razvoja jezika otrok. Svojo govorno kompetenco otroci razvijejo s spraševanjem, poslušanjem in interpretacijo odgovorov. Ker večinski del vzgoje v vrtcu poteka z rabo govora, ko pedagoški delavec opisuje, razlaga, podaja navodila in posluša ter spodbuja odzive otrok, je vzgojiteljeva vloga pri razvoju govora otrok toliko večja (Marjanovič Umek idr., 2006).

Vzgojiteljice se po najboljših močeh trudijo pri učenju in razumevanju jezika. Uporabljajo ogromno slikovnega materiala (npr., potek dneva v slikah), prilagajajo dejavnosti, gledanje slikovnega materiala ob knjigi, prebiranje pravljic, vključujejo take dejavnosti pri katerih je otrok čim bolj aktiven, veliko dejavnosti poteka preko igre. Sporno je to, da je veliko vzgojiteljic mnenja, da morajo starši doma z otroki govoriti v slovenskem jeziku. Izredno pomembno je to, da starši s svojimi otroki najprej razvijejo materni jezik.

Vzgojiteljice staršem po navadi svetujejo, da se ob zvezku z otroki pogovarjajo v maternem jeziku, da čim več berejo doma v domačem jeziku in se tudi čim več pogovarjajo.

ZAKLJUČEK

Tako kot pri večjezičnih je tudi pri enojezičnih otrocih veliko individualnih razlik v razvoju. Nekateri dvojezični otroci se kaj kmalu izražajo enako kot enojezični sovrstniki, nekateri pa se razvijajo počasneje ali se ne razvijajo enakomerno v obeh jezikih. So tudi taki otroci, ki dolgo mešajo oba jezika. Pri vseh starostih na učenje drugega jezika vpliva več dejavnikov. Motivacija za učenje (tudi, če jo pogojujejo starši ali okolje, ki otroka obdaja) je najpomembnejša. Zelo pomembna pa je tudi stopnja odprtosti otroka, njegova želja, da stopi v igro. Držati se je potrebno načela en človek, en jezik, drugače otroka zmedemo, kar lahko privede do mešanja obeh jezikov in posledično do zakasnitve ali celo napak v razvoju govora.

Viri in literatura

Bialystok, E. (2005). *Bilingualism in development: language literacy and cognition*. Cambridge, Cambridge University Press.

Marjanovič U., L., Kranjc, S. Fekonja, U. (2006). *Otroški govor: razvoj in učenje*. Domžale, Izolit.

Motik, D., in Veljić, I. (2007). *Spoznavam sebe, tebe, nas: priročnik za učitelje za delo z učenci in starši*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Pertot, S. (2004). *Jezikovna vzgoja v vrtcu: vidiki vzgojiteljic*. Trst: Slovenski raziskovalni inštitut.